

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

Голубенко В.І.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується кардинальними трансформаційними процесами, що відбуваються під впливом глобальних викликів екологічного, економічного та соціального характеру. Особливої актуальності набуває проблема забезпечення сталого розвитку аграрного сектору як стратегічно важливої галузі, що визначає продовольчу безпеку держави та благополуччя сільських територій. Зростаючі темпи використання практично всіх видів природних ресурсів до середини ХХ століття, інтенсивна і непродумана структура виробництва, зокрема і в агро-секторі, та безперервне збільшення споживання призвели до появи екологічних проблем планетарного масштабу.

За сучасних умов господарювання значно посилилося техногенне навантаження на екосистеми, що спричинило виникнення екологічних викликів різного масштабу. Це особливо актуально для аграрного сектору, який характеризується високою чутливістю до порушень у функціонуванні природних систем. Враховуючи, що сільське господарство споживає великі обсяги земельних та водних ресурсів і охоплює близько 80 % загальної площі території нашої держави¹, впровадження екологічно збалансованих підходів у діяльності підприємств агросектору стає наразі пріоритетним завданням.

Глобальні тенденції сталого розвитку, закріплені в Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року², європейська стратегія «Зеленого курсу»³ та інші міжнародні ініціативи формують новий контекст для функціонування аграрного сектору. Ці процеси вимагають кардинального

¹ Багорка М. О. Стратегічний аналіз основних факторів макро- і мікросередовища аграрного виробництва на шляху до екологізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12. С. 14–19.

² United Nations Development Programme: web-site. URL: <https://www.undp.org/> (дата звернення 10.05.2025)

³ Кицюк І. В., Науменко Н. С., Присяжнюк В. В. Європейський «Зелений курс»: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>.

переосмислення підходів до організації господарської діяльності сільгосппідприємств, впровадження інноваційних екологічно безпечних технологій та формування дієвих механізмів екологізації аграрного виробництва.

В українських реаліях питання становлення екологічного виробництва стає досить важливим через критичний стан довкілля у багатьох аграрних регіонах країни. Численні сільськогосподарські угіддя, передусім у східних та південно-східних областях держави, зазнають руйнівного впливу внаслідок воєнних дій, що кардинально погіршило їхній екологічний стан через деградацію земельних ресурсів, що спровоковано детонацією вибухових пристроїв, мінними полями, руйнуванням ґрунтового покриву військовою технікою та спорудженням оборонних конструкцій, процесами їх виснаження. Це все спричинило неможливість використання цих площ для аграрного виробництва.

За таких обставин впровадження екологічних принципів у сільськогосподарську діяльність перетворюється не просто на прояв природоохоронної свідомості окремих агропідприємств, а на ключове стратегічне рішення державного масштабу, що сприяє оптимізації виробничих процесів, створює можливості для освоєння нових сегментів, активізує залучення капіталу та забезпечує збалансований розвиток аграрних територій. Сучасні тенденції розвитку екологічних ініціатив в сільському господарстві спрямовані на зниження використання хімікатів, впровадження органічного землеробства, раціональне використання природних ресурсів, що забезпечує їх збереження та виробництво екологічної аграрно-промислової продукції. У зв'язку з цим дослідження стратегічних напрямів формування механізмів екологізації аграрного виробництва в контексті глобальних трансформаційних процесів на засадах сталості є надзвичайно актуальним і має важливе теоретичне та практичне значення для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України та її інтеграції в глобальний ринок екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

1. Екологізація аграрного виробництва: теоретичні засади та механізми реалізації

Глобалізаційний розвиток світової економіки кардинально змінює умови роботи вітчизняних підприємств аграрного сектору, де екологічні вимоги стали не просто бажаним доповненням до їх виробничого процесу, а критично важливим фактором виживання на конкурентному ринку. Тому екологізація в аграрному секторі виходить далеко за межі простого дотримання природоохоронних норм. Це комплексна трансформація підходів до господарювання, яка може стати дієвим

способом подолання системних проблем галузі – від економічної нестабільності до екологічної деградації сільських територій.

В науковій літературі екологізацію розглядають як цілеспрямований процес постійного вдосконалення виробничих технологій та управлінських практик, де головною метою є досягнення максимально ефективного використання природних ресурсів без шкоди довкіллю з покращенням його стану⁴. Це особливо важливо для аграрного сектору, який безпосередньо залежить від стану природних екосистем.

Екологічне аграрне виробництво вимагає кардинального перегляду традиційних підходів до вирощування сільськогосподарських культур, що передбачає не лише відмову від надмірного використання хімічних засобів захисту рослин та синтетичних добрив, але й впровадження альтернативних методів підтримання родючості ґрунтів, боротьби з шкідниками та хворобами рослин.

Головний виклик переходу на екологоорієнтовану діяльність підприємств полягає в тому, щоб знайти баланс між продуктивністю та екологічністю виробництва. Адже екологізація не повинна призводити до деградації агроєкосистем, а навпаки, – запобігати негативним процесам або їх мінімізувати. Тому успішність екологічної трансформації аграрних підприємств багато в чому залежить від готовності інвестувати в сучасні технології, тобто обладнання та методи, які не тільки зменшують негативний вплив на довкілля, але й дозволяють економити ресурси підприємства.

Водночас важливим є формування екологічної свідомості не лише серед працівників та керівництва підприємств. Адже досвід показує, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який поєднує економічну зацікавленість виробників, їх соціальну відповідальність та підтримку з боку інших учасників аграрного ринку. При цьому екологічні принципи мають стати не додатковим обтяженням, а основою стратегічного планування діяльності підприємства.

Щоб досягти реальних результатів у сфері екологізації, аграрні підприємства потребують ефективних механізмів підтримки та регулювання, що становлять собою систему взаємопов'язаних інструментів – економічних, фінансових, адміністративних (рис. 1), які в сукупності можуть забезпечити успішний перехід до екологічно орієнтованого виробництва. При цьому важлива роль належить як

⁴ Бутко Н. В. Екологізація виробництва як інноваційний напрям розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2022. Вип. 103. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-09>.

внутрішнім зусиллям підприємств, так і державній політиці підтримки екологічних ініціатив у сільському господарстві.

Економічний механізм екологізації являє собою систему взаємопов'язаних компонентів, що діють на економічні інтереси господарських суб'єктів (задоволення запитів екологічно орієнтованого ринку, що забезпечує можливість досягнення позитивних фінансових показників діяльності⁵) з урахуванням факторів зовнішнього та внутрішнього оточення. Відповідно до застосованих засобів впливу на здійснення екологічної діяльності підприємствами аграрного сектору розрізняють види економічних механізмів: примусовий, стимулюючий (заохочувальний), ринковий.

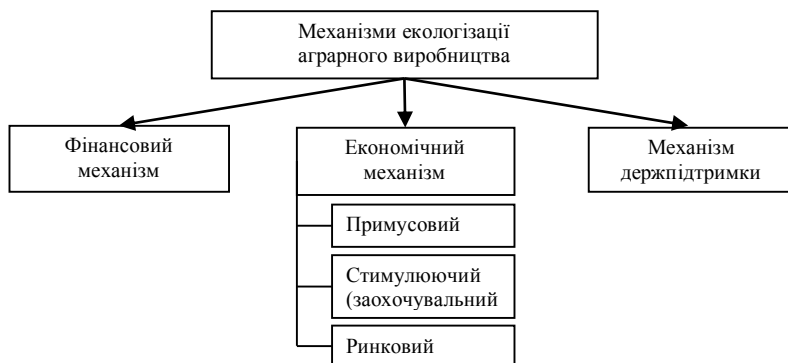

Рис. 1. Механізми екологізації аграрного виробництва

Джерело: сформовано автором на основі⁶

Варто підкреслити, що в рамках примусових механізмів розрізняють фінансові та нефінансові інструменти регулювання. Зокрема, до фінансових інструментів належать переважно податкові механізми, тоді як нефінансові охоплюють обов'язкове виконання положень природоохоронного та земельного права, а також дотримання стандартів якості сільськогосподарської продукції та технологічних процесів на підприємствах галузі.

Стимулюючий (заохочувальний) економічний механізм екологізації аграрного виробництва через фінансові засоби передбачає застосування

⁵ Літвінов О. С., Капталан С. М. Сутність та види механізмів в економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6(11). С. 146–149.

⁶ Єфанов В. Розвиток державного регулювання екологізації сільського господарства в Україні. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 269–274. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-49>

цінових преференцій, надання податкових пільг та кредитних переваг, виділення дотацій та безвідсоткового фінансування, а використання нефінансових важелів включає державну підтримку аграрних структур, забезпечення їх інформаційними ресурсами та розробку стратегій розвитку.

Ринкові економічні механізми екологізації сприяють формуванню екобрендингу та сегменту екологічно чистої продукції, забезпечують екомаркетинг та покращення репутації аграрних підприємств. Такі механізми дозволяють підприємствам не лише отримувати конкурентні переваги на ринку, але й формувати довгострокові партнерські відносини зі свідомими споживачами, які готові платити більше за екопродукцію порівняно з традиційною.

Щодо фінансового механізму екологізації аграрного виробництва, то він являє собою комплексну систему фінансування природоохоронних заходів у сільськогосподарській сфері, яка базується на диверсифікованих джерелах ресурсного забезпечення. Основу цього механізму становлять кошти з державного та муніципальних бюджетів, що забезпечують базове фінансування екологічних ініціатив. Значну роль відіграють також кошти регіональних екологічних фондів, які спрямовуються на реалізацію природоохоронних проектів у межах відповідних територій. Окрім бюджетного фінансування, механізм передбачає залучення власних коштів господарюючих суб'єктів аграрної галузі, інвестиційних ресурсів приватних та корпоративних інвесторів, а також фінансової підтримки з боку міжнародних благодійних фондів та організацій. Така багатоканальна система фінансування дозволяє забезпечити стабільне ресурсне підґрунтя для впровадження екологічно орієнтованих технологій та практик у сільськогосподарському виробництві, сприяючи поступовому переходу галузі до сталого розвитку.

Механізм державної підтримки екологізації аграрного виробництва представляє собою нормативно-правове відображення специфічних інструментів урядової допомоги, спрямованих на стимулювання розвитку сільськогосподарської галузі на принципах екологічної безпеки. Ефективне функціонування цього механізму потребує інтеграції комплексу взаємопов'язаних елементів, включаючи стратегії екологічного розвитку та природоохоронні ініціативи на національному, обласному та місцевому рівнях. Ключовими компонентами системи виступають урядова фіскальна, монетарна, бюджетна та цінова стратегії, державні субсидії та контракти, інструменти регулятивних обмежень, зовнішньоторговельна політика, а також підтримка соціальної сфери⁷.

⁷ Багорка М. О., Сергієнко А. А. Екологізація виробництва аграрних підприємств як інноваційна складова їх розвитку. *Економічні студії*. 2021. Вип. 3 (33). С. 7–11.

Відповідно реалізація механізму державної підтримки екологізації сільськогосподарського виробництва відіграє вирішальну роль у забезпеченні високих стандартів екологічно орієнтованого розвитку галузі, що становить пріоритетний вектор сучасного аграрного сектору. Цей складний процес охоплює впровадження багатоступеневих екологічно безпечних технологій господарювання, створення сприятливих умов для розширеного відновлення природних та штучно створених ресурсів, формування стабільних еколого-економічних систем, а також концентрацію зусиль на якісному нарощуванні виробництва конкурентоспроможної органічної продукції міжнародного рівня та розбудові сталих, прогресивно розвиваючих сільськогосподарських ландшафтів.

В цілому, механізми екологізації аграрного виробництва охоплюють широкий спектр засобів та методів регулювання, які комплексно націлені на мінімізацію шкідливого впливу аграрної діяльності на природне середовище та забезпечення сталого розвитку галузі. Водночас, ці механізми мають інтегрувати різноманітні економічні, наукові, освітні та регулятивні компоненти для досягнення екологічно збалансованих та природозберігаючих цілей у аграрній сфері. Крім того вони потребують систематичного вдосконалення в напрямку розвитку та оптимізації комплексу заходів і засобів, орієнтованих на забезпечення ефективної екологічної сталості у сільському господарстві та скорочення деструктивного впливу діяльності підприємств аграрного сектору на природні екосистеми. Це досягається шляхом запровадження інноваційних технологічних рішень, застосування більш ефективних методів виробництва сільськогосподарської продукції, а також вдосконалення нормативно-правової бази та системи регулювання у сфері охорони довкілля та сільського господарства. Успішна реалізація таких механізмів сприяє формуванню сучасної моделі сільського господарства, яка гармонійно поєднує продуктивність виробництва з екологічною відповідальністю.

2. Дослідження сучасного стану екологізації аграрного виробництва та пошук напрямів розвитку його механізмів

У сучасних реаліях трансформація підприємств аграрного сектору в напрямку екологічної спрямованості знаходить своє втілення в органічному виробництві, що означає впровадження природних методів ведення сільського господарства та створення екологічно чистої продукції, підтримуючи при цьому концепцію здорового способу життя та збалансованого харчування. Відповідно, органічне сільське господарство стає критично важливим вектором розвитку аграрного сектору, що синтезує традиційні практики, передові інновації та наукові

розробки з метою відновлення довкілля, збереження суспільного здоров'я та підвищення стандартів життя населення.

На сьогодні лише невелика частка світових сільськогосподарських площ використовується для екологічного землеробства, проте багатогранні вигоди від його збалансованості, а також зростаючий інтерес до такої продукції на міжнародних ринках створюють передумови для його поширення в Україні, оскільки наша держава має потужний ресурсний потенціал, який може бути залучений для створення високоякісної та конкурентної на світових і внутрішніх ринках органічної продукції⁸.

Статистичний аналіз показників органічного руху в Україні за 2019–2023 рр. свідчить про неоднорідність розвитку органічного сектору. Площа органічних земель демонструє помірну позитивну динаміку, збільшившись на 0,7 % порівняно з 2019 р. та досягнувши розміру площі 471176 га у 2023 р. (рис. 2). Площа земель з органічним статусом характеризується більш вираженою позитивною тенденцією зростання на 1,7%, що становить 390923 га в останньому досліджуваному році. Проте у 2022 р. прослідковується різке скорочення органічних площ до 263619 га, але їх відновлення у 2023 р. на 78,7% засвідчує значну резилієнтність органічного сектору та його адаптаційні можливості в умовах воєнних дій на території нашої країни.

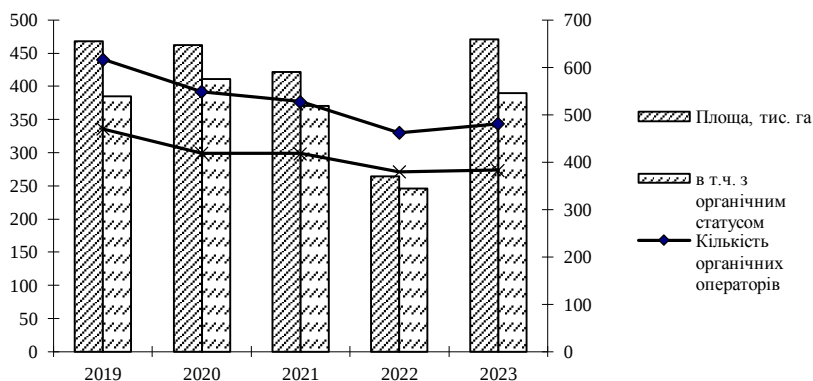

Рис. 2. Динаміка показників органічного руху в Україні

Джерело: зображено автором на основі джерела⁹

⁸ Нестерчук Ю. О., Голубенко В. І. Розвиток екологоорієнтованого виробництва підприємств аграрного сектору. *Економічний простір*. 2024. № 195. С. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.195.177-181>

⁹ Organikinfo. Інфографіка. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/> (дата звернення: 15.04.2025).

Кількість органічних операторів демонструє негативну тенденцію, скоротившись з 617 одиниць у 2019 р. до 481 у 2023 р., що становить зниження майже на чверть. Аналогічна динаміка характерна для органічних сільськогосподарських виробників, де їх чисельність зменшилася з 470 до 383 одиниць, тобто 18,5 % протягом аналізованого періоду. Водночас, стабілізація показників у 2023 р. порівняно з 2022 р. (зростання на 4,1 % та 0,8 % відповідно) вказує на припинення негативних тенденцій.

На внутрішньому ринку 2023 р. було продано 7257 тонн екологічної продукції вітчизняного походження вартістю 982 млн грн¹⁰, в якій найбільшу частку займають молочна продукція (43,50 %) та овочі, фрукти, гриби (38,91%), рис. 3. Водночас зберігається тенденція до експортної спрямованості діяльності виробників органічної сільгосп-продукції на ринки таких держав, як Нідерланди, Австрія, Німеччина, Італія, Польща, Чехія, переважно зернових та бобових культур, технічних олійних рослин, а також плодово-ягідної продукції.

Рис. 3. Структура внутрішнього ринку органічної продукції, 2023 р.

З метою комплексної оцінки внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на розвиток органічного виробництва в аграрному секторі України застосуємо інструмент стратегічного планування – SWOT-аналіз. Проведене дослідження базуватиметься на аналізі динаміки основних показників органічного руху за період 2019–2023 рр. з метою

¹⁰ Бутко Н. В. Розвиток екологічного виробництва та екобрендингу в сучасних умовах. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр.* 2024. Вип. 2 (36). С. 149–161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634242>.

ідентифікації ключових детермінант розвитку механізмів екологізації аграрного виробництва.

SWOT-матриця стратегічного аналізу органічного виробництва (табл. 1) показує неоднозначну ситуацію розвитку галузі в Україні, де значний природний потенціал поєднується з серйозними структурними викликами.

Таблиця 1

SWOT-матриця стратегічного аналізу органічного виробництва

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
• Наявність значних площ родючих сільськогосподарських угідь, придатних для ведення органічного сільського господарства. • Сприятливі кліматичні умови для органічного землеробства. • Значний досвід ведення традиційного аграрного виробництва. • Високий рівень конкурентоспроможності органічної продукції на міжнародних ринках. • Оптимальне співвідношення якісних характеристик та цінових параметрів органічної продукції. • Стабілізація кількості виробників органічної продукції.	• Скорочення кількості органічних операторів. • Подовжений перехідний період для отримання сертифікації. • Підвищені операційні витрати порівняно з традиційним землеробством. • Дефіцит кваліфікованих спеціалістів з органічного виробництва. • Складність вибудови каналів збуту органічної продукції. • Нестійкий фінансовий стан підприємств аграрного сектору. • Недостатнє інформування споживачів про користь органічної продукції.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
• Зростання попиту на органічну продукцію. • Нарощування експортного потенціалу. • Розвиток внутрішнього ринку органічної продукції. • Ефективна державна політика підтримки органічного виробництва. • Технологічна модернізація органічного виробництва через впровадження сучасних біотехнологій, застосування систем точного землеробства, використання цифрових рішень для моніторингу якості. • Підвищення продуктивності органічного виробництва. • Зниження виробничих витрат через інновації.	• Воєнні дії та їх наслідки для виробничих потужностей і логістичних ланцюгів. • Економічна нестабільність та інфляційні процеси. • Недосконалість діючого нормативно-правового забезпечення у сфері виробництва органічної продукції та відсутність цільової державної підтримки. • Відтік кваліфікованих кадрів. • Технологічне відставання та високі витрати на впровадження інноваційних технологій. • Низький попит на органічну продукцію на внутрішньому ринку. • Зниження купівельної спроможності громадян.

Джерело: запропоновано автором

Сильні сторони демонструють потужну ресурсну базу країни: наявність великих площ родючих земель, сприятливі кліматичні умови та накопичений досвід традиційного землеробства створюють міцний фундамент для органічного виробництва. Водночас високий рівень конкурентоспроможності української органічної продукції на світових ринках та оптимальне співвідношення ціни і якості свідчать про реальні перспективи галузі.

Однак слабкі сторони розкривають глибокі системні проблеми, які гальмують розвиток органічного сектору. Скорочення кількості операторів, подовжений період сертифікації та підвищені операційні витрати створюють бар'єри для входу в галузь. Особливо критичними є кадрові проблеми та складність формування збутових мереж, що обмежує масштабування виробництва та його комерційну ефективність.

Можливості демонструють значний потенціал зростання завдяки збільшенню глобального попиту на органічну продукцію та перспективам державної підтримки через цільові програми, субсидії та податкове стимулювання. Впровадження сучасних технологічних рішень в органічному виробництві (біотехнологій, систем точного землеробства, цифрових рішень для моніторингу якості) може суттєво підвищити продуктивність та знизити витрати виробництва.

Загрози розкривають багатофакторні ризики, серед яких найбільш критичними є воєнні дії та їх наслідки для виробничих потужностей. Економічна нестабільність, недосконалість діючого нормативно-правового забезпечення у сфері виробництва органічної продукції та технологічне відставання створюють додаткові перешкоди для сталого розвитку органічного виробництва в країні.

В цілому розвиток органічного виробництва демонструє значні можливості для поліпшення економічної, соціальної та екологічної ситуації як у світових, так і в українських реаліях. Нарощування масштабів екологічного землеробства сприятиме всебічному розвитку аграрних регіонів, підвищенню якості та безпеки продуктів харчування для споживачів¹¹. З метою збільшення обсягів виробництва органічної продукції підприємств аграрного сектору та стимулювання внутрішнього попиту на неї необхідно визначити ключові стратегічні завдання для формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва.

¹¹ Резніченко В. П., Коломієць Л. В., Стефанюк С. В. Органічне сільське господарство: виклики та перспективи розвитку. *Аграрні інновації*. 2024. № 23. С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32848/agrар.innov.2024.23.20>.

3. Стратегічні орієнтири розвитку механізмів екологізації аграрного виробництва

Сучасний розвиток механізмів екологізації аграрного виробництва потребує комплексного підходу, який об'єднує інноваційні технології, ефективне управління ресурсами та сталі методи господарювання. Ключові напрями розвитку спрямовані на формування екологічно збалансованої аграрної системи, здатної забезпечувати продовольчу безпеку при мінімальному впливі на довкілля.

На основі проведеного SWOT-аналізу ідентифіковано ключові стратегічні завдання для формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва, рис. 4. Так інституційне забезпечення передбачає створення надійної правової та організаційної основи для розвитку органічного сектору через розробку та впровадження комплексної державної стратегії підтримки екологічного виробництва. Це завдання включає формування чітких механізмів фінансування галузі, створення ефективної системи контролю якості продукції та запровадження постійного моніторингу результативності впроваджених заходів для забезпечення сталого розвитку органічного землеробства.

Фінансова підтримка серед переліку стратегічних завдань спрямована на подолання економічних бар'єрів, що перешкоджають входженню нових учасників до ринку органічної продукції, через створення спеціалізованих фінансових інструментів. Реалізація цього завдання передбачає розробку програм кредитування з пільговими умовами, впровадження системи страхування специфічних ризиків органічного виробництва та формування механізмів державної підтримки, що підвищуватимуть інвестиційну привабливість галузі та стимулюватимуть її розширення.

В свою чергу, технологічна модернізація орієнтована на підвищення конкурентоспроможності органічного виробництва через активне впровадження передових екологічних технологій та інноваційних методів землеробства. Це стратегічне завдання включає стимулювання сучасних біотехнологій, систем точного землеробства та цифрових рішень, що дозволить значно підвищити продуктивність органічних господарств при одночасному зниженні виробничих ризиків та негативного впливу на довкілля.

Розвиток людського капіталу в процесі формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва зосереджується на формуванні кваліфікованих кадрів для органічного сектору через створення комплексної системи професійної освіти та безперервного навчання. Реалізація цього завдання передбачає розробку спеціалізованих освітніх програм для підготовки фахівців з органічного

виробництва, створення центрів компетенцій для обміну досвідом та кращими практиками, а також запровадження системи підвищення кваліфікації для існуючих працівників аграрної галузі.

Рис. 4. Стратегічні імперативи розвитку механізмів екологізації

Джерело: запропоновано автором

Інфраструктурний розвиток спрямований на створення ефективної системи просування органічної продукції від виробника до кінцевого споживача через розбудову необхідної інфраструктури. Це завдання охоплює формування надійної логістичної мережі для транспортування та зберігання органічної продукції, створення прозорої системи сертифікації якості, розвиток маркетингових платформ для просування екопродукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, що забезпечить стабільний збут та розширення ринкової присутності українських органічних товаровиробників.

В цілому реалізація означених стратегічних завдань сприятиме формуванню стійких конкурентних переваг органічного сектору України та підвищенню його ролі у загальній системі екологізації аграрного виробництва. Водночас для практичного втілення цих завдань необхідне створення дієвого інструментарію, який би забезпечив ефективну координацію всіх складових

процесу екологізації та оптимізацію використання наявних ресурсів.

З цією метою запропоновано фінансово-економічний механізм екологізації аграрного виробництва (рис. 5), який інтегрує основні стратегічні напрями та створює синергетичний ефект від їх взаємодії, забезпечуючи комплексний підхід до трансформації галузі.

Комплексна схема фінансово-економічного механізму екологізації аграрного виробництва структурована у вигляді взаємопов'язаних блоків, що забезпечують системний підхід до стимулювання екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва. Фінансовий блок схеми охоплює диверсифіковані джерела фінансування – від державних бюджетних асигнувань до інноваційних інструментів зеленого фінансування, що реалізуються через систему фінансових механізмів включаючи субсидіювання, пільгове кредитування, лізингові програми, компенсаційні виплати та екологічне страхування. Економічний блок представлений двовекторною системою впливу: позитивними стимулами у формі податкових преференцій, премій за екологічну продукцію, цінових надбавок та обмежувальними заходами через систему плати за негативний екологічний вплив, штрафних санкцій, спеціальних екологічних зборів та податків.

Інструментарій реалізації механізму включає п'ять взаємодоповнюючих груп заходів: регулятивні інструменти (екологічні нормативи, технічні стандарти, ліцензійні вимоги), ринкові механізми (системі торгівлі квотами на викиди, зелені сертифікати), інформаційні засоби (екологічне маркування, моніторинг показників), технологічні ініціативи (підтримка інновацій, науково-дослідні програми) та освітні компоненти (навчальні програми, консультаційні послуги). Синергетичний ефект взаємодії всіх компонентів схеми фінансово-економічного механізму екологізації аграрного виробництва спрямований на досягнення комплексних результатів: екологічних (скорочення шкідливих викидів, раціональне використання природних ресурсів), економічних (підвищення рентабельності, зростання конкурентоспроможності), соціальних (покращення якості життя, збереження здоров'я населення), технологічних (стимулювання інноваційної діяльності, модернізація виробництва) та інституційних (удосконалення нормативної бази, розвиток міжгалузевої співпраці), що забезпечує системний перехід до моделі сталого розвитку аграрного сектору.

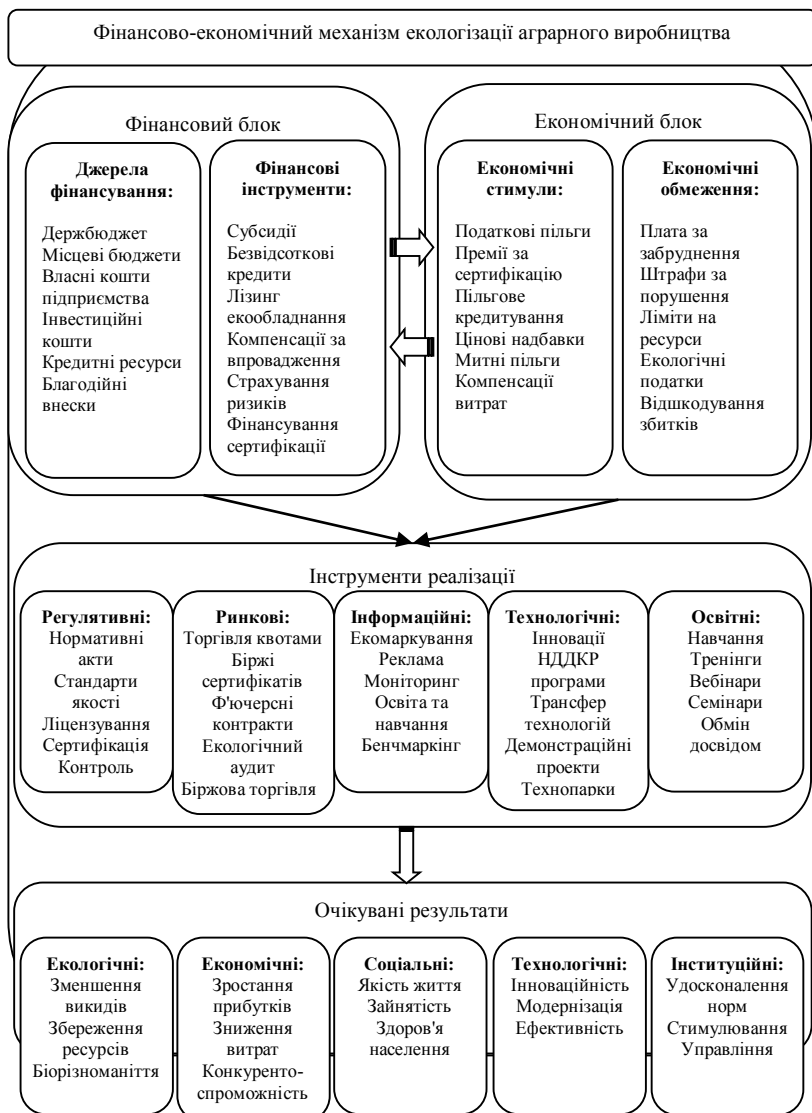

Рис. 5. Фінансово-економічний механізм екологізації аграрного виробництва

Джерело: запропоновано автором

Отже, запропонований фінансово-економічний механізм екологізації аграрного виробництва являє собою комплексну систему взаємопов'язаних інструментів, що забезпечують ефективний перехід сільськогосподарських підприємств до екологічно орієнтованих методів господарювання. Механізм інтегрує фінансові та економічні важелі впливу через систему стимулів і обмежень, створюючи сприятливі умови для впровадження інноваційних екологічних технологій та одночасно встановлюючи відповідальність за негативний вплив на довкілля. Крім того, багатоканальна система фінансування, що включає державні, приватні та міжнародні джерела, у поєднанні з різноманітними регулятивними, ринковими, інформаційними, технологічними та освітніми інструментами реалізації, створює синергетичний ефект, який сприяє досягненню не лише екологічних цілей, а й економічної ефективності, соціального розвитку, технологічної модернізації та інституційного удосконалення аграрного сектору. Це дозволяє забезпечити сталий розвиток органічного виробництва та підвищити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на внутрішньому та міжнародних ринках.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що посилення антропогенного тиску на екосистеми призводить до загострення екологічних викликів, що вимагає обов'язкового врахування природоохоронних аспектів у виробничій діяльності господарюючих суб'єктів у рамках концепції сталого розвитку та раціонального природокористування. Для реалізації цих завдань доцільно запроваджувати комплекс заходів, спрямованих на впровадження екологічно чистих технологій та інноваційних виробничих методів, що мінімізують деструктивний вплив на довкілля, формування екологічної культури та обізнаності персоналу підприємств, а також підтримку урядових програм і створення належних передумов для екологічно відповідального господарювання. Також важливим виступає вивчення інструментів екологізації сільськогосподарського виробництва для забезпечення екологічно збалансованого розвитку виробничих процесів як фундаменту системи продовольчої безпеки держави. Такі механізми мають створювати умови для гармонізації економічних та екологічних інтересів аграрних підприємств через ефективне використання фінансово-економічних важелів та стимулюючих інструментів.

Аналіз стратегічних завдань для формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва свідчить про необхідність комплексного системного підходу, який охоплює п'ять взаємопов'язаних

напрямів розвитку: інституційне забезпечення як нормативно-правову основу державної підтримки, технологічну модернізацію для підвищення продуктивності та зниження ризиків, розвиток людського капіталу через спеціалізовані освітні програми, інфраструктурний розвиток для створення ефективних систем збуту та сертифікації, а також фінансову підтримку для зниження бар'єрів входу в галузь. Синергетичний ефект від реалізації всіх стратегічних імперативів забезпечить створення сприятливого середовища для масштабування органічного виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на міжнародних ринках та формування стійких основ екологічної трансформації аграрного сектору України через застосування запропонованого фінансово-економічного механізму екологізації, який координує взаємодію всіх учасників процесу, оптимізує розподіл ресурсів та забезпечує ефективне поєднання економічних стимулів з екологічними вимогами для досягнення збалансованого розвитку галузі.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутність та значення екологізації як ключового напрямку розвитку сільського господарства, що забезпечує виробництво екологобезпечної продукції та вирішення екологічних проблем агросектору. Проаналізовано механізми забезпечення функціонування підприємств агросектору на екологічних засадах, включаючи економічний, фінансовий механізми та механізм державної підтримки екологоорієнтованої діяльності. Охарактеризовано види економічного механізму екологізації (примусовий, заохочувальний, ринковий) та описано їх вплив на діяльність аграрних підприємств через систему економічних і неекономічних важелів. Проаналізовано ключові індикатори розвитку органічного сектору та охарактеризовано структурні особливості внутрішнього ринку екологічної продукції в Україні. Здійснено SWOT-аналіз з метою всебічної оцінки внутрішніх можливостей і загроз, а також зовнішніх чинників впливу на становлення органічного виробництва в українському аграрному секторі, що дозволило ідентифікувати стратегічні пріоритети та перспективні напрями розвитку галузі в сучасних умовах. Визначено ключові стратегічні завдання для формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва, які охоплюють інституційне забезпечення, фінансову підтримку, технологічну модернізацію, розвиток людського капіталу та інфраструктурний розвиток. Запропоновано комплексний фінансово-економічний механізм екологізації аграрного виробництва, що інтегрує різноманітні джерела фінансування, економічні стимули та обмеження, а також регулятивні,

ринкові, інформаційні, технологічні та освітні інструменти реалізації. Доведено, що синергетичний ефект від впровадження даного механізму сприятиме створенню сприятливого середовища для масштабування органічного виробництва та підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках.

Література

1. Багорка М. О. Стратегічний аналіз основних факторів макро- і мікросередовища аграрного виробництва на шляху до екологізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12. С. 14–19.
2. United Nations Development Programme: web-site. URL: <https://www.undp.org/> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Кицюк І. В., Науменко Н. С., Присяжнюк В. В. Європейський «Зелений курс»: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>
4. Бутко Н. В. Екологізація виробництва як інноваційний напрям розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2022. Вип. 103. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-09>
5. Єфанов В. Розвиток державного регулювання екологізації сільського господарства в Україні. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 269–274. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-49>
6. Літвінов О. С., Капталан С. М. Сутність та види механізмів в економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6(11). С. 146–149.
7. Багорка М. О., Сергієнко А. А. Екологізація виробництва аграрних підприємств як інноваційна складова їх розвитку. *Економічні студії*. 2021. Вип. 3 (33). С. 7–11.
8. Нестерчук Ю. О., Голубенко В. І. Розвиток екологоорієнтованого виробництва підприємств аграрного сектору. *Економічний простір*. 2024. № 195. С. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.195.177-181>
9. Organikinfo. Інфографіка. URL: <https://organikinfo.ua/infographics/> (дата звернення: 15.04.2025).
10. Бутко Н. В. Розвиток екологічного виробництва та екобрендингу в сучасних умовах. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр.* 2024. Вип. 2 (36). С. 149–161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14634242>

11. Резніченко В. П., Коломієць Л. В., Стефанюк С. В. Органічне сільське господарство: виклики та перспективи розвитку. *Аграрні інновації*. 2024. № 23. С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2024.23.20>

Information about the authors:

Vladyslav Holubenko

PhD Student of the Department of Economics,

Uman National University

1, Instytutska St., Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine